

Barcelona

Prudenci Bertrana

Selecció d'articles, introducció i edició a cura de Judit Pujol Prat

Barcelona

Prudenci Bertrana

Una petita selecció d'articles

 Cap de Brot
Edicions

Títol original *Barcelona (una petita selecció d'articles)*

© 2025, Prudenci Bertrana

Primera edició octubre de 2025

© de la il·lustració de la coberta Alba Barceló

© d'aquesta edició Cap de brot edicions, SCCL

info@capdebrot.cat

www.capdebrot.cat

Disseny de la col·lecció Júlia Planas (@lautonoma)

Correcció Josep M. Codina i Judit Pujol

Maquetació Germán Bartolomé

Edició no venal

Queda totalment prohibida qualsevol forma de reproducció d'aquesta obra sense l'autorització de l'editorial.

El femer urbà¹

Jo començo per confessar que no conec la terra que trepitjo. Jo tinc, segons sembla, que dir-hi la meva, en aquest número de *L'Esquella*, dedicat als barris baixos; jo tinc que parlar d'aquest munt de misèria, de vici i de dolor, que avui exhibim com a curiositat o com a irònica mostra de lo que s'amaga en el si de les grans ciutats esplendoroses.

No puc refusar el convit del meu company Juli Vallmitjana, nou Colom d'aqueixes Amèriques dels invertits, hetaires, alcohòlics i murriots. Per fortuna —fa algun temps que el mot «fortuna» té, per a mi, un significat exclusiu—, jo tinc l'obligació de passar dos cops a la setmana a frec d'aquests carrers-clavegueres, per on circula una gernació de detritus, i, així, jo en veig quelcom, i endevino quelcom més, i m'imagino lo restant.

Contra lo que algun lector, poc iniciat, pugui creure, són aquests barris els barris de l'alegria. Quan a les nits els carrers aristocràtics cauen en llòbrec ensopiment, allí es riu, es canta i es balla, i sonen una varietat d'instruments esbojarrats. Allí es trafica amb la joia, i cal estar joiós a l'hora del mercat. L'esclatar tràgic de les passions i de l'epilèpsia destorba, sols de tant en tant i per pocs minuts,

1 Bertrana, P. (11 d'abril de 1913). El femer urbà. *L'Esquella de la Torratxa*, p. 248-251 (número extraordinari, dedicat al districte cinquè de Barcelona, el «barri xino»).

la baixa gatzara d'aquella gent que està feta a viure entre la immundícia, com la tenca en l'aigua llotosa dels estanys.

No obstant, enlloc del món hi ha més tristesa, una tristesa que traspua en el riure, en la gràcia dels gestes, en el convidar al plaer, en els cants i en el bromejar, en les danses i en les músiques. Jo no comprenc com pot haver-hi qui vagi per caprici a passar unes hores en aquests llocs.

És cert, certíssim, que hi han excursionistes dels barris baixos que van allí a respirar bravades de luxúria hombrina, de vi dolent, de crim i de malures espantoses; com altres van a respirar la puresa de l'aire dels cimals abruptes.

També és cert, certíssim, i això és pitjor, que hi han perversos de la bona societat que cerquen en aquell infern satisfaccions monstruoses, que mai podrien trobar sense aquesta abjecció ciutadana, afront de les ciutats. Joves i vells que baixen d'un principal sumptuós a la claveguera, esperits fets de llot que ansien el llot per a rabejar-s'hi.

L'horror és amb mi al considerar quantes misèries hauran sofert les existències envilides abans d'envilir-se; per quins filtres d'egoisme ciutadà, per quins calvaris de fam i de dolor, davant de quines proves d'indiferència i a través de quins exemples de perversió, haurà fet camí tota aqueixa feminitat servidora d'extravagants amors, tota aqueixa joventut estigmatitzada pel crim, tota aqueixa munió de pervertits i delirants, jornalers dels pitjors oficis i de les arts més avorribles.

No; és impossible que jo trobi, avui, ni una lleu ironia al pensar en els formidables degenerats a qui avui dediquem aquestes planes. Ni la curiositat d'observar-los de prop m'ha pogut fer vèncer la repugnància que m'inspiren; ni

lo pintoresc que en ells hi ha, ha lograt arrabassar-me del magí l'angoixa i el sofriment que amaga el seu viure de cràpula joiosa.

Estic fet a mirar serenament les misèries dels homes. He vist, com cal, comprar el pa moreno a còpia de suors; he tingut que tractar amb els pobres més pobres que roden pel món, portant amb dignitat llurs mals incurables i llur sarró de captaire; he vist alimentar els infants amb llegums, i treballar les dones prenys com bèsties de càrrega; però tot això, que m'ha omplenat de suau compassió perquè era a ple sol i en plena exuberància de naturalesa i allí tot se suporta amb serena calma, no m'ha causat el terrible esglai que he sentit al creuar tan sols els nostres carrers de l'hampa i de la prostitució.

A ple dia, quan la joia obligada, el desenfrè i la borratxera reposen en els dintres misteriosos, plens de tuf de febre i de luxúria, ixen els que mai han participat encara d'aqueixos mals i els que han deixat per a sempre de participar-ne.

Innocentes criatures, amb el raquitisme i l'escròfula pintades en la faç inexpressiva, s'entreguen a un jugar tristici, rebolcant-se pel fang del carrer. Mai han vist el sol, mai han vist un arbre, mai han vist cantar un ocell, i ja miren amb gosadia i escupen amb cinisme i masteguen cançons crapuloses. Dones, amb els pits que pengen com trofeus marcits, caminen apressades, duent potingues d'apotecari a les mans, dintre pots sense nansa, en ampolles cobertes de tartrà negre, en xicres escantellades, i passen sense mirar a ningú, sornudes i aclaparades, a frec del vell invàlid, del tísic i del rosegat pel «mal de dona», que ixen

de la penombra amb ànsia d'un respirar més fàcil i d'una llum més viva.

Tot això, entre l'anar i venir del borratxo de la vigília que encara tresca amb pas insegur, de la vella arcabota que contracta en ple carrer una nova sacerdotessa del seu temple desacreditat, i de mils d'altres éssers igualment repugnants i tètrics, paràsits d'aqueixos llocs.

Botigues de queviures, farmàcies, bars i tavernes, carboneries, tot sembla guardar la mort dins la llobreguesa de llurs prestatges. Una bravada que no té parell, barreja d'infecció i de desinfectants, munta de les clavegueres; una llefiscositat que mai s'eixuga, lubrifica els frontis de les cases brunes, i manté una capa de fang enganxadís en els empedrats i en les aceres, on els papers anuncis de clíniques *venéreas*, repartits profusament, s'encasten com pegats damunt la nafra.

I allí hi han d'anar els ciutadans cansats de grandesa, de benestar i d'alegries fàcils, per a matar unes hores i haure un tast d'infàmia, aqueixa infàmia feta per a vendre, que sempre ha de progressar i ha de refinar-se i ha de néixer en proporció a la civilitat que la cobreix i que l'empara amb un cert orgull, com a cosa exclusiva de les grans urbs antigues i modernes.

No hi ha pas dret a burlar-nos dels simpàtics femers rurals, sobre els quals graten les gallines a ple sol i passa l'aire pur i vivificador.

El foraster²

A Catalunya, per la seva especial situació dintre l'Estat espanyol, per raons ètniques, polítiques i patriòtiques, la paraula de foraster ha vingut a tenir un significat exclusiu independent del que pugui tenir en altres pobles i en altres llengües.

Temps enrere, foraster quasi volia dir enemic. Finides les estridències d'aquella època dels Segadors a plena gorja i a ple carrer, dels embargs de senyeres i dels vives i moris sacrílegs, el mot ha perdut també la seva virulència encara que, despectivament, en son lloc se segueixi esmerçant el sinònim «forasteralla».

De totes maneres, a mida que l'oportunisme en la política catalana és anat fent camí i convencent els repatanis, això de la forasteralla és anat, així mateix, caiguent en desús.

Avui ja no es troben en les planes de nostres diaris ni se sent en les converses ni quasi s'esmenta en les perorates.

Això, és clar, no vol pas dir que el foraster hagi desaparegut. El foraster segueix entre nosaltres tan foraster com sempre, actuant com a tal, irreductible a la nostra tolerància i al nostre oblit, aliè a la nostra vida espiritual, però identificant-se amb tot allò que pugui donar-li benestar i riquesa.

No es pot dubtar d'aquesta veritat. Cada dia estem

2 Bertrana, P. (1 de maig de 1917). El foraster. *El Poble Català*, p. 1.

palpant-la, cada dia en els afers públics i en els afers privats ens trobem amb la intervenció del foraster xocant amb ell d'una faisó més o menys violenta.

Catalunya és encara una colònia. No ho seria si els que arriben aquí per a prosperar no la prenguessin com a tal i no s'entossudissin en ésser els «gringos» de la nostra terra.

El foraster hauria de fer-se càrrec que arriba a un país que té història, tradició, personalitat, ànima i patriotisme. Demanant-li poc caldria demanar-li la raonable curiositat del qui devent conuiu amb una família li és necessari enterar-se de ço que constitueix l'orgull, la joia i l'amor de la llar on rep hospitalitat, si res més no per a confraternitzar i estalviar-se topaties.

Amb tal conducta arribaria un jorn que el pervingut deixaria de ser-ho i la paraula foraster tindria a Catalunya el mateix significat que li designen al diccionari.

Per desgràcia, succeeix altrament. Els qui no són catalans i venen a instal·lar-se a Catalunya s'adapten meravellosament a la vida mercantil, però prescindeixen en absolut de la vida espiritual.

Això els converteix en forasters eterns.

Homes d'altres terres que han envellit en nostres oficines, que han batejat i casat llurs fills aquí, que s'han relacionat amb tota mena de gents i tota mena de dignitats, que saben pam per pam les nostres viles, els pobles, les fondes i les estacions, que coneixen el que es produeix en les fàbriques i en els camps, la riquesa dels corrals i de les banques, no saben res del nostre art ni de la nostra literatura.

Una formidable cleda els manté fora de la nostra

intimitat ideal. Ens saluden i els saludem, ens estrenyen i els estrenyem la mà afectuosament, però sentim el buit que ens separa, un infinit d'ànima a ànima. La convicció de que ni ells vindran a nosaltres ni nosaltres anirem vers ells fa que aixís que els perdem de vista s'esborrin de nostra atenció i no siguin ja mai els predilectes de la nostra amistat.

* * *

Tots vosaltres, lectors, segurament com jo mateix, us haureu vist obligats a tractar amb aquests individus, sigui per interès o complascència, incidentalment o llargament, doncs bé, de segur que haureu experimentat la desagradable sensació de trobar-vos lluny del vostre interlocutor, fora de l'alcanc del seu juí i de les seves apreciacions, quasi invisible a les seves mirades.

I això es nota més si el foraster és home d'un rang social superior al vostre, si n'espereu d'ell un favor o una justícia, quan cal que vostres mèrits siguin reconeguts i vostra personalitat sigui avalorada en el que es mereix. Oh, allavors! Allavors teniu plena consciència d'ésser un extrany enfront d'un extrany, allavors endevineu que les nostres obres i la nostra història són perdudes per aquella intel·ligència i que en les seves balances especials pesariu més com a electors del seu partit que com a poeta, artista o músic casolà. Personalment, m'he sentit confós, alguna vegada i per algun inadaptat a la nostra vida espiritual, amb l'últim pidolaire de credencials que pot anar a molestar en son despatx un magatzemista devingut home públic. En ocasions així és quan se nota la impossibilitat moral

de que un foraster administri raonablement les coses de Catalunya i faci als catalans el degut honor i els concedeixi la deguda recompensa.

El foraster entossudit en ésser sempre foraster, aquell que ha sabut adaptar-se a tot el que és política, negoci, tracte social i superficial, i ha romàs indiferent a la nostra cultura i a la nostra jerarquia de l'enteniment, no pot ésser entre nosaltres altra cosa que polític de fila, comerciant vulgar o contertulià de burgesos. Més ben dit, deu conviure amb els catalans que són com ell, forasters dintre Catalunya.

Entre aqueixos exòtics en la pàtria llur, pot actuar, influir, ostentar càrrecs, arribar a indispensable; fora d'ells és un pertorbador, un usurpador, per bona persona que sigui. Perquè, hem de dir-ho, l'honorabilitat, la delicadesa de tracte en simpatia personal, el cor i fins la intel·ligència no salven el foraster de la seva inutilitat com a persona representativa en els afers exclusius de Catalunya.

Per a què ell pugui intervenir eficaçment és precís una prèvia catalanització i, allavors, com ja havem dit al principi, deixa d'ésser foraster per a transformar-se en compatrici.

De la mateixa manera és compatrici nostre aquell qui, des de lluny, sense haver posat els peus en terra catalana, ha lograt assimilar-se al nostre idealisme i posar el seu juí a l'uníson del nostre.

Resta, doncs, del tot aclarida la significació que donem al mot, l'alcanç del qual arriba als nostres mateixos paisans que no han sabut incorporar-se, per mandra o estultícia, per innocència o egoisme, al progressiu deslliurament ideal de la personalitat catalana.

És trist que existeixin forasters nascuts a Catalunya,

però és més trist encara que els que en són de naixença no vulguin prendre carta de ciutadania espiritual i vulguin, emprò, immiscuir-se en nostres assumptes, influir en nostre destí, disposant de nostres interessos mentre resten divorciats de nostre pensament i de nostres aspiracions.

Cal fer-los-hi entendre que nostra amistat i consideració poden obtenir-la, mes estan exempts de tot domini i de tota victòria damunt la nostra ànima independent i heroica.

La lluna ciutadana³

Dimecres passat, a un quart de sis, la lluna treia el nas pel cim de les mansardes de la Casa Ferrer. Nosaltres ens trobàvem a l'extrem oposat de la plaça de Catalunya. La lluna havia fet el ple, o poc li'n mancava. Era una llunassa fantasmagòrica, i un hom juraria que mai la seva faç havia sigut tan enorme, refulgent i jocosa. Ja sabem que la lluna no té més que un diàmetre, com els homes honrats no tenen més que una paraula; però, a nosaltres, que l'havíem contemplada eixint del mar, enlairant-se sobre la plana empordanesa o atalaiant-nos darrere els pins i les alzines, ens semblava mentida que fos la mateixa lluna. En representava ben bé quatre com aquelles.

I el que són les coses; aquí sobraven totes quatre. Ens hi vèiem el mateix que les altres nits. Possiblement ella s'imaginava superar la lluminària artificial. Nosaltres devíem ésser víctima d'una il·lusió òptica, però, ¿qui és capaç d'esbrinar les il·lusions d'altra mena que es forjava la lluna?

Tots els trets de la seva cara en engrandir-se expressaven aqueix sentiment de superioritat que encomana l'urbs als homes i dones. La inflava la satisfacció d'estar domiciliada

3 Bertrana, P. (17 de desembre de 1921). La lluna ciutadana. «Ideari bàrbar», *La Publicidad*, ed. nit, p. 1.

en la capital, centre de sabiduria, d'art, de grans empreses i negocis, de grans lluites i grans honors. Se li enrogien les galtes, efecte de la pròpia estima. Guinyava un ull i somreia irònicament com aquell que no li han d'ensenyar res i està per damunt de les facècies, dels enganys, dels trencacolls i misèries exclusius de les urbs. No era un disbauxat rural que va a passar una nit de cràpula; era l'individu segur del seu descar, capacitat per a discutir amb un interventor de tramvies, amb el mosso del restaurant, etc., i d'emprendre una dona de món i de posar una consigna i de desafiar un periodista i d'heure-se-les amb el mateix governador.

Se li endevinava el despreci pels camperols i pels costums senzills de les viletes i poblets —sobretot pels que es refiaven d'ella a fi d'estalviar despeses en electricitat. «Sort de mi!»

Ja no gosaria dir «fa» sinó «oi»; «xai», sinó «be»; «userda», sinó «aufals»; «fleca», sinó «forn», «tomata», sinó «tomaca»... i amb això es creuria redimida de les seves famoses intervencions agrícoles i remeieres, de les seves influències i averanys pagesívols.

Pobra lluna, amiga meva, companya de retorns cinegètics i de caminades romàntiques; et veig creuant l'espai per sobre les teulades d'uralita i les cúpules de majòlica, entre parallamps i xarxes de filferros telefònics, estarrufada com un gall dindi, encesa de vanitat i petulància, convençuda que fas un gran paper, i que et miren i t'admiren!

I ningú et veu tan sols, ningú s'ha adonat de la teva presència i menys de la teva plenitud. Els focus elèctrics i els anuncis lluminosos desvirtuen la teva aparició, els fums industrials t'emmaskaren el rostre i les instal·lacions aèries

et fan semblar engabiada. Àdhuc, algú arriba a confondre't amb un rellotge transparent de frontispici o de torratxa!

El teu paper de solitària majestuosa resta ofuscat; de reina de la nit has devingut comparsa. Els poetes que t'han cantat són arraulits en un racó de cafè planejant negocis. Llum que no serveix per a llegir els diaris, llum despreciable.

Passa de pressa, ton lloc d'honor està ben determinat; ves a perfilar de fosforescències els campanars dels llogarets i els pallers de les masies, i emmiralla't en l'aigua de les rieres i dels estanys; amara de plata la gebrada dels còrrecs; aclara els camins perdedors, posa esperança en els cors dels miserables, alenta el vianant, fes companyia al bosquerol, filtra't en les cambres dels humils, sigues l'alegria de la mainada rural, el faró del traginer i dels sentinelles, l'amiga dels desvetllats i dels que els vetllen.

Aquí, oh lluna!, entre la indiferència dels aqueferats i calculadors, t'espia el telescopi que és el trabuc de la prosa. Faran de tu un mapa de la mort, un clixé de la solitud, un cartipàs pedagògic, un anunci de la sabiduria particular.

Sols un camperol recalitrant t'ha vist amb emoció i t'ha mostrat a la seva filla.

La boira⁴

Hem passat uns dies de boira. Barcelona, ciutat mediterrània, de sol i de palmeres, oferia un aspecte nòrdic. Un canvi que interrompi les visions de consuetud sempre ens és plaent, i per això els nostres ulls s'han impregnat d'un nou encís. De dia, la boira dissimulava el desharmònic apilonament d'edificis. Amagava els llunyans, i els pròxims, assiluetant-se, semblaven més grandiosos i sobris, car els recarregaments arquitectònics es confonien en la massa del conjunt. Punxes, cúpules i balustres, a plena llum ofegats i empetitits per la proximitat d'algunes cases modernes, que els surmunten, diria's que havien fet la meravellosa crescuda d'un espàrrec. La boira ennoblia allò que, correntment, era vulgar. Pels carrers, els vehicles i les persones sorgien de la grisor, sense relleu, esfumats, com una visió quimèrica, i s'anaven precisant amb lentitud, a guisa del que esdevé en el vidre esmerilat d'una cambra fotogràfica, quan l'operador tracta de focar una imatge.

I tramvies, autoòmnibus, camions i la gent mateixa, en presentar-se'ns a la impensada, isolats dels fons monumentals, guanyaven, també, en magnitud, en aparença, en dignitat. Ultra això, els termes i les distàncies es feien més

⁴ Bertrana, P. (19 de gener de 1936). La boira. «Impromptu», *La Veu de Catalunya*, ed. matí, p. 8.

remarcables i les colors atenuades oferien gammes especials, imprevistes, d'una finor exquisida. Però els efectes més grats, més sorprenents, més fantàstics, es produïen a la nit. El mateix engrandiment i dignificació de les coses estàtiques; el mateix aparèixer com per art de màgia de les mòbils i dels transeünts que havíem observat de dia, i, sobre això, el ja per si sol encisador espectacle dels llums submergits en un caos de vapors i de ruixims irisats. La boira es divertia, alguns cops, en epigramàtiques combinacions. Així, per exemple, esborrava el pedestal del monument a Clavé i l'estàtua negra i deforme del músic empordanès flotava en l'espai com l'espaventable creació d'un malson. Altres facècies per l'estil inventava la boira. Però els efectes artístics, si bé eren més vistents, no revestien la importància dels morals. Entre la gent culta —periodistes incluiu— era imprescindible de retreure, en la conversa o en els escrits, la ciutat de Londres. A tots aquells contistes i novel·listes, enemics tàcits i declarats del nostre pairalisme, la boira els comunicava un nou ardiment. Seguirien enviant a Londres els fills de llurs personatges, a estudiar o a perfeccionar-se, i seguirien fent-los tornar a Barcelona despreocupats i actius, per a exemple i astorament d'indígenes arrapats a la tradició. De la capital d'Anglaterra vindrien sempre els amics, parents o coneguts dels mateixos personatges, mentre, naturalment, que en fossin mereixedors; mai, si en el curs de la narració, davallaven massa o havien de patir fam. Només les boires de París serien preferides a les de Londres en cas d'haver d'espantllar un matrimoni o de perdre una donzella, car llavors el Sena té l'exclusiva en l'atracció de dones suïcides, abandonades de l'amant.

Amb tot, jo mateix haig de confessar que, en veure el disc del sol esmorteït, com darrere uns gruixos de gasa, i els fanals del carrer envoltats d'un halo esborradís, em sobtà l'estranya sensació d'ésser un veí de la capital de l'imperi britànic. Nogensmenys, en arribar a casa algú havia engegat la ràdio. Transmetien una conversa pedagògica (?); un diàleg amè destinat a purificar la llengua catalana de mots forasters, però oírem un «deixa'm encendre» categòric i un «vostè es va escalfant», o cosa molt similar, on, de tota manera, el verb «escalfar» era emprat en el sentit eròtic i abjecte de la gent que escup de biaix. Llavors vaig tornar en mi; no, no era a Londres.

Barcelona, el recull d'articles de Prudenci
Bertrana, estarà disponible a totes les
llibreries a partir del 17 de novembre de 2025.